

doltam, hogy ez véletlen, vagy csak idéglenes kiírás, de sajnos a Magyar Államvasutak menetrendjében, ennek a kores új helynévnek nagyon sok édes-testvérét találtam. Így van pl. Andornaktály felső, Balatonszepezd alsó, Bárca alsó, Beregszász átrakó, Pestszentimre felső, stb. Ez annál inkább bántó, mert ugyanott helyesen használt ilyen összetételű helyneveket is találunk: Balatonfenyves felső m. h., Kőbánya alsó m. h. Vajon miért nem lehet minden ilyen rendszerű helységnevet egyöntetűen helyesen írni?

Balassa Iván

A magyar áj alakváltozatai a rumén helynevekben. A kolozs megyei újabkori rumén helynévkincs magyar elemeivel foglalkozva, Szabó T. Attila megállapította,¹ hogy a kolozsorsai *Buzaia*, *Krestaia*, *Pákulaia* ~ gen. *Pákuláii*, *Peŕeraia* ~ gen. *Peŕeraii* helynevek esetében a rumén *-aia* utótag a magyar *áj* 'völgy' szónak a megfelelője. Ugyanez az *-aia* utótag van meg a báboci (K.³) *Orbănaia*, a kendilónai (SzD.) m. *Higyigáj* ~ r. *Hid'igaia* helynév esetében is. Ez utóbbi helynév a történeti forrásokban *Hidegalj*⁴ alakban szerepel. Az *alj* utótag ebben az esetben kétségtelenül *áj* 'vallis' szavunk kihalása után hibás népetimológiával alkotott alak. Kérőn (SzD.) a m. *Szárázój* helynévnek rumén megfelelője: *Sărăzaia*. E terület dengelegi (SzD.) folytatásának neve m. *Szerezáj* ~ r. *Sărăzaia* (~ gen. *Sărăzaii*). Ez utóbbi három alak ugyan ebben a formában Nagyiklódon (SzD.) és Szamosjenőn (SzD.) is megvan. Itt is ez a név két község határába átnyúló területet jelöl. A ma teljesen rumén Szamosjenőn természetesen hiányzik a magyar változat.

Amint ezekből a példákból láthattuk a m. *áj* szónak a ruménben a fent felsorolt mindegyik helynév esetében *-aia* felel meg, ez utótag genetivusa pedig, ha azt feljegyezték, *-ăii* volt.

Ugyancsak a Melich-emlékkönyvben megjelent cikkében (360 l.) Szabó T. Attila megemlíti a m. *Bortolosáj* ~ *Bortoloséj* ~ r. *Bortoloŕei* ~ *Bortoloŕeia* helynév esetét is. Ebben az esetben a m. *áj* szónak a ruménben *-ei*, ill. *-eia* felel meg. Ilyen megfelelés van még a nagyiklódi m. *Suséj* ~ r. *Œuŕei* ~ gen. *Œuŕeii* helynév esetében. A történeti forrásokban ez a helynév *Sosáj*⁵ alakban szerepel, tehát nyilván itt is magyar eredetű összetett helynévről van szó. A széplaki (SzD.) *Hăzmăŕei(ile)* ~ gen. *Hăzmăŕeii* utótagjában is a m. *áj* szó lappang,⁶ a kecsedi *Nógyej* ~ *Nógyaj* ~ *Nagyéj* ~ *Nogyéj* ~ r. *Nod'eie* utótagja is a m. *áj* megfelelője (vö. Váralmás: m. *Nagyáj* ~ r. *Nod'eie*). A tötöri (SzD.) m. *Széneséj* ~ r. *Sinăŕei* helynévnek a történeti forrásokban *Szénásaj*⁸ felel meg.

A fenti példák esetében a mai magyar alak a ruménbe átkerült magyar alaknak a visszakölcsönzése. — A ruménből könnyen megfejthető a m. *áj* r. *-ei* ~ *-eia* ~ *-eie* megfelelés. Az *-aia* végződésnek a *Fatsa* ~ gen. *Fetsi*-féle helynevek analógiájára (vö. pl. Válaszúton: *Părău Fetsi*) fejlődhetett egy

¹ Adatok a kolozs megyei újabkori rumén helynévkincs magyar elemeinek ismeretéhez. Melich-emlékkönyv. Bp., 1942. 363 kk.

² A tanulmányban szereplő *Peŕeraii* alak (370. l.), a szerző szíves szóbeli közlése szerint, sajtóhiba.

³ K. = Kolozs m., SzD. = Szolnok-Doboka m.

⁴ L. Kádár József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. IV, 302. — Megjegyzendő, hogy ez a mű nem közli betű szerint a történeti forrásokban szereplő neveket.

⁵ Uo. IV, 90.

⁶ Az eredeti helynév *Hagymásáj* lehetett.

⁷ L. Szabó T. Attila: *Kalotaszegi helynevek*. I. Adatok. Kolozsvar, 1942. 320.

⁸ SzolnDobMon. VII, 40.

-ei végzetű genitivusa (*Sușei, Hăzmășei*) és a számos helyen előforduló *Poderei, Zăsiinei*-féle, többszámban előforduló helynevek hatására egy -ei végzetű többszáma: *Bortoloși, Suși, Hăzmășei(ile)*,⁹ *Sinășei*. A többszámaban előforduló rumén helynevek egyébként is gyakoriak (pl. *Finatse, Prilôze, Guruietse, Poien, Iertăie*, stb.). Ezen két eset hatására keletkezhetett azután egy -eie, illetőleg határozott névelős -eia végzetű alak: *Bortoloșeia, Nodăie* (Vö. *femeia* ~ gen. *femeii* ~ többszám nom. *femei(ile)*). A kolozsborsai *Bortoloși* helynév történeti adatai is ezt látszanak bizonyítani. 1793-ban előfordul a *Bortolosaje* egyesszám, *Bortolosėj* többes és a belőle keletkezett *Bortolosėje* ~ *Bortoloseje* egyesszám. Eszerint a XVIII. század végén még együtt élt a borsai ruménség tudatában a közvetlenül magyar hatásra és a rumén többes analógiájára keletkezett helynév. — Megjegyzendő, hogy a fenti esetekben a *Nodăie*-t kivéve a m. *áj*nak megfelelő rumén utótagot *ș* hang előzi meg.

Végül megemlítem, hogy a Borsavölgy két legfelsőbb községében a m. *áj* szónak a ruménben -*gia* ~ gen. -*oii* végzet felel meg. Ilyen helynév Nagyesküllön (K.) *Măkloșia*. A történeti forrásokban szereplő *Miklosáj*¹⁰ helynév kétségtelenné teszi, hogy a mai *Miklósájja* alak későbbi népetimológias fejlemény. Ugyanesak itt jegyeztem fel a m. *Ördögájja* ~ r. *Urdigăia* helynevet is. Kisesküllön m. *Péterájja* ~ r. *Petărăia* és *Găborăia* ~ *Găbăroia* helynév van. Ez utóbbira nem tudtak magyar megfelelőt mondani. E két borsavölgyi községben ma már alig van magyarság; ez a magyarázata annak, hogy a mai magyar élő nyelvhasználatban nem az ősi magyar nevet használják, hanem vagy egy ruménből kikövetkeztetett alakot vagy a legtöbb esetben a rumén nevet.

Vörös fűzfa, vörös almafa. A szolnokdobokamegyei *Kecsed*-en hallottam, leginkább a rumén nyelvhasználatban, a címül írt két kifejezést helynévként emlegetni. Az első, a *vörös ficfa* (răkita roșie) *Bonchidának*, a *vörös alma* (măru roșu) *Désnek* a neve. A szájhagyomány szerint *Dés* és *Bonchida* között olyan nagy csatát vívtak a magyarok a törökökkel, hogy a vér a lovak sörényéig ért [*Dela răkita roșie* (azaz *Bonchidától*) *pînă la măru roșu* (*Désig*) *o kurs sinzele pînă'n koma kalului* — mondják a kecsedi rumének]. A békét a *vörös ficfánál* kötötték meg. — Természetesen azt, hogy miért hívják egyik helyet így, a másikat meg amúgy, sem a falusiak nem tudták, sem magam nem tudom megmagyarázni.

Bat pe Iorga de Maniu. A kolozsmegyei Magyarfodorháza élő helyneveit gyűjtögetve, határjárás közben rumén vezetőm előszedte a tűzkövet, acélt és taplót, hogy tüzet esiholjon. Az acélt a kőhöz ütögetve esendesen megjegyezte: *Bat pe Iorga de Maniu*. Kérdésemre azután elmondta ennek a szólásnak a történetét. E szerint a rumén megszállás alatt, amikor az emberek általában már megunták az adáz választási harcokat és tilos volt a fenti módon tüzet esiholni, elment egy öreg rumén Kolozsvárra. A főtéren előszedve a tűz-esiholó szerszámokat, ütögetni kezdte az acélt a kőhöz. Azonnal ott termett egy rendőr és kérdőre vonta emberünket. A rumén, aki tudta, hogy nem sza-

⁹ Ebben az esetben a -*le* névelő is mutatja, hogy többszámaban lévő helynév szerepel itten.

¹⁰ Ez az adat tanáromnak, *Szabó T. Attila* egyetemi tanár úrnak még kéziratban lévő gyűjtéséből való. — A gyűjtésben szereplő élő helyneveket, a kolozsborsaiakat kivéve mint saját helyszíni gyűjtésem eredményeit használtam itt fel. — Az *i* kapcsolóhang voltát nyomdatechnikai okokból nem jelölhettem.

bad tüzet csiholni, tréfásan-gúnyosan felelte: *Bat pe Iorga de Maniu* (verem Iorgát Maniuhoz). — A tüzesiholásnak ezt az elnevezését nemcsak Magyarfodorházán, hanem a Borsas- és Doboka-völgy többi községeiben is hallottam, tehát rövid idő alatt elég széles körben elterjedt szólásról, illetőleg szokásról van itten szó.

Illeérdő. Amikor 1942 novemberében összegyűjtöttem a kolozsmegyei *Bodonkút* élő helyneveit, többek között a következő alakot jegyeztem fel: *Illeérdő*; e helynév rumén változata *Iliardău* ~ *Iliardăuă* volt. Eleinte arra gondoltam, hogy ennek a helynévnek az előtagja az *Illés* személynév egyik változata, és így itt ugyanaz az alak szerepel jétlenül formában, mint az *Illyefalva*, *Illye*, *Marosillye* helységek esetében (vö. MNy. I, 327). A határjárás után több falubeli jelenlétében végigkérdeztem a dr. Szabó T. Attila egyetemi tanár úr történelmi gyűjtéséből való helyneveket. Így került elő 1754-ből egy *Élő erdő* és 1803-ból *Élerdő*¹ helynév. A jelenlévők közül az egyik, ha jól emlékszem *Jakab István Károlyé*, ezt a nevet a határban feljegyzett *Illeérdő*-vel azonosította. E két helynév azonossága a rumén alak közbeiktatásával könnyen magyarázható. Az *Élő erdő* hangkivetéssel keletkezett *Elerdő* alakjából szabályszerűen fejlődött a rumén *Iliardău* ~ *Iliardăuă* alak. A szó elején lévő, tehát hangsúlyos szótagbeli *m. é > r. i.* fejlődésre a vizsgált terület helynevei között is számos példa akad. Pl. *Bodonkúton Szélúttya > Silut'e*,² a szomszédos Diós határában *Déllő > Bilău*³ stb. Az *-l-*utáni *i* vagy az *ő*-nek a megfelelője (vö. a számos helyen előforduló *Büdöskút > Bidiskut* (helynevet; *Nagyesküllőn Ördögaj > Urdigaj*, *Kolozsborsán Szöllőmál > Silimaia*⁴ stb.). Ha a rumén alak az *Elerdő*-ből keletkezett, akkor ez az *i* hang az *l*-t megelőző *i* hatására keletkezhetett (vö. *Kolozskovácsin Szilvás > Silivás*, *Magyarnádason Szélbarázda > Silibrázda*⁵ stb.). A szókezdő *e > a* fejlődésre számtalan példát lehetne idézni *Bodonkúton Eperjes > Apreš*,⁶ *Magyarfodorházán Egeres > Ad'reš* stb. Közismert példa az *Enyed > Aiud*, *Erdély > Ardeal*. Az *erdő* szónak fenti *ardău* alakja Csomafáján, a szolnokdobokamegyei Morón⁷ és még bizonyára sok más helyen is megvan. Az így keletkezett *Iliardău* alakot átvette a magyarság a közbe túlsúlyba került ruménségtől. A hangzóközi *l > ll* fejlődés már a magyar nyelv kebelén belül történt újabb változás; ez t. i. a hosszú, illetőleg ikerített mássalhangzót nem ismerő rumén nyelvből nem, a magyarból ellenben ikerítődéssel⁸ könnyen magyarázható. Így alakult az eredeti *Élő erdő > Élerdő* helynévből a mai *Illeérdő*.

Gergely Béla

¹ 1754: az *élő Erdő* uta között; az *élő Erdő* Bérez uta között. 1803: egy *élő erdő* Nevü köz helyly... — Ez utóbbi alak az előbbiből hangkivetés útján keletkezett.

² 1760: *Szél Uttyában*. 1761: *Szélúttyánál*. 1770: *Szel uttyánál*. 1794: *La Szilutye*. 1942: *Szél úttya ~ Süufe*.

³ 1754: *Déllő Farkban*. 1780: *Déllőn*. 1784: *Déllőn*. 1813: *Déllő*. 1868: *Déllő*. 1942: *Bilău*.

⁴ Vö. Melich emlékkönyv 370.

⁵ 1756: *Szél Barázda*. 1766: *Szili Brázda*. 1864, 1912: *Szilibrázda* (Szabó T. Attila: *Kolozsseg helynevei*. I. Adatok. Kolozsvár, 1942. 223 kk.). A többi adat dr. Szabó T. Attila egyetemi tanár úr még kéziratban lévő történelmi gyűjtéséből való; a jelenlegi adatokat magam gyűjtöttem.

⁶ 1581: *Kis eperjesen*. 1780: *Eperjes*. 1794: *La Apries*. 1942: *Eperjes ~ Apreš*.

⁷ A többi említett község Kolozs megyében van.

⁸ Vö. Csűry Bálint: *Mássalhangzónyúlás, ikerítődés a szamosháti nyelvújzásban*. MNy. XXXIII, 141 kk. és kny.